

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i08.026>

CHAG‘ONIYON TARIXIY-MADANIY MEROSINING O‘RGANILISHI VA MUHOFAZASI: DENOV TUMANI YODGORLIKLARI MISOLIDA

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tadqiqotchisi

Raxim Xudoyberdiyev

+99899 420 23 07

rakhimkhudoyberdiyev@gmail.com

Termiz arxeologiya muzeyi xodimi

Gavhar Chubalova

Annotatsiya. Mazkur maqolada Chag‘oniyon tarixiy-madaniy merosining o‘rganilishi va muhofazasi Denov tumani hududidagi moddiy madaniy meros obyektlari misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Chag‘oniyonning tarixiy geografiyasi, uning siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti haqida yozma manbalarda keltirilgan ma’lumotlar hamda arxeologik-topografik tadqiqotlar natijalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, Denov tumanida davlat muhofazasiga olingan moddiy madaniy meros obyektlari tarkibi, ularning xronologik va tipologik xususiyatlari, shuningdek, ayrim tarixiy-me’moriy obyektlarda amalga oshirilgan ta’mirlash-tiklash ishlari tahlil qilinadi. Maqolada yodgorliklarni tizimli o‘rganish, ularning tarixiy qiymatini aniqlash va muhofaza qilish masalalarining o‘zaro bog‘liqligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar. *Chag‘oniyon, Denov, tarixiy-madaniy meros, arxeologik yodgorliklar, yozma manbalar, arxeologik tadqiqotlar, moddiy madaniy meros, me’moriy yodgorliklar, restavratsiya, konservatsiya, muhofaza, tarixiy geografiya.*

Maqolaning dolzarbligi. Denov tumani hududida joylashgan ko‘plab moddiy madaniy meros obyektlarini yagona tarixiy-madaniy makon doirasida ko‘rib chiqish zarurati bilan belgilanadi. Hududdagi arxeologik yodgorliklarning turli tarixiy davrlarga mansubligi Chag‘oniyon vohasining uzoq davom etgan tarixiy taraqqiyot jarayonlarini tadqiq etish uchun muhim manba vazifasini bajaradi.

Tadqiqotning maqsadi Chag‘oniyon tarixiga oid yozma va arxeologik ma’lumotlarni umumlashtirish, Denov tumanidagi moddiy madaniy meros obyektlarini ilmiy jihatdan tasniflash hamda ularni muhofaza qilish va restavratsiya qilish bilan bog‘liq masalalarni tahlil qilishdan iborat.

Kirish. Chag‘oniyon Oks (Amudaryo)ning yuqori havzasidagi tarixiy viloyatlardan biri bo‘lib, uning nomi o‘rta asr yozma manbalarida turli shakllarda uchraydi. Chag‘oniyonning tarixiy geografiyasi, markaziy shahri va hududiy chegaralarini aniqlash

masalasi uzoq vaqt davomida tarixshunoslik va arxeologiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib kelgan. Manbalarda Chag‘oniyonning Termiz va Kuvadion bilan masofaviy aloqalari, shuningdek, viloyat hududidagi aholi maskanlari haqida ma‘lumotlar beriladi.

Chag‘oniyon arabcha yozuvda Sag‘oniyon — Oksning yuqori havzasidagi viloyat. Mazkur viloyatning bosh shahri ham shunday atalgan, Chag‘oniyaniy, Chag‘oniy laqablari ham shunga bog‘liq. Shubhasiz, Chag‘oniyandan oqib o‘tadigan daryoning nomi Chag‘onrud (hozir Surxon) atalishi, mahalliy hukmdorlarning nisbaiy oliylari Chag‘onxudot deb ulug‘lanishi ham shu so‘z o‘zagidan kelib chiqqan. Chag‘oniyon markazi Termizdan to‘rt kunlik yo‘l yoki 24 farsax va Kuvadion (hozirgi Qabodiyon)dan 3 kunlik uzoqlikda joylashgan²⁹.

Mazkur joyning markazi hozirgi Denov (Dehi- Nav — “Yangi qishloq” so‘zidan) o‘rnida, Le Strenj esa birmuncha shimolda joylashgan Sariosiyo o‘rnida bo‘lgan, deb ko‘rsatadilar. Birinchi nuqtai nazarni quvvatlash tariqasida tarixchi Mahmud ibn Vali (XVII asr)ning “Hududi Chag‘oniyon imro‘z ba Dehinav mashhur ast”, — degan so‘zlarini keltirish mumkin³⁰.

Chag‘oniyon va Vashgird oralig‘idagi, ya‘ni Denov va Fayzobod oralig‘idagi yo‘l haqida arab geograflari turlicha ma‘lumot yozganlar. Surxon vodiysi bilan Kofirnihon vodiysini birlashtiruvchi tekislikda o‘rta asrlarda Oharun (yoki Xorun) va Shumon viloyatlari joylashgan, Shumon Oharundan sharqroqda edi. VIII asr boshida har ikkala viloyat bir hukmdorga bo‘ysungan... Fufton viloyati Surxon vodiysining janubiy qismida, keyingi Sherobod bekligi hududida bo‘lgan³¹.

O‘rta asrlarda Surxondaryo vodiysidagi eng yirik shahar Chag‘oniyon bo‘lgan. Bu shahar yozma manbalarda dastlab 630-yilda qayd etilgan Sioan Szyanning yozishicha, Chag‘oniyon viloyatining markazi, ya‘ni Chag‘oniyon shahri aylanasi 10 li bo‘lgan, al-Istaxriy (X asr) Chag‘oniyon shahri haqida, u Termiz shahridan aholi soni va boylik jihatdan keyinida tursa ham, lekin maydoni katta, deb yozgan edi. Binobarin, taxminan yuz yil oldin ko‘proq davr mobaynida Chag‘oniyon shimoliy Toxaristonda eng yirik shahar bo‘lib qoldi. Hozirgi vaqtda Chag‘oniyon shahrining o‘rni Denovdan olti kilometr janubda, Sangardaryo-Qizilsuvning Surxondaryoga quyilish joyi yaqinida joylashgan Budrach shahri xarobalari ekanligi aniqlandi. Buni yozma manbalar xabarlari hamda arxeologik-topografik izlanishlar natijalari tasdiqlaydi. Ayni paytda, juda ko‘p qismi haydalib, ekin maydoni bo‘lib ketgan Budrach aslida devor bilan o‘ralgan, janubi-g‘arbga birmuncha kengayib borgan to‘rtburchaksimon shahar bo‘lgan. O‘lchami janubi-g‘arbiy yo‘nalish bo‘ylab 850 metr, shimoli-sharqiy yo‘nalish bo‘ylab 600 metr, shimoli-g‘arb va janubi-sharq tomonga esa 700 metrni tashkil etadi. Shu yerda Oqmozortepa, Dunyotepa va Zaxartepa ham qadimiy shahar atrofi bilan qo‘shilib to‘rt kvadrat kilometrdan ortiqroq bo‘lgan. Bundan tashqari, shaharga yaqin joylarda qishloqlar joylashgan va ularning o‘rni hozir tepalar shaklida mavjuddir (Ko‘rakiztepa, Kulxtepa, Chag‘onoqtepa). Chag‘onoqtepa toponimi kishi diqqatini o‘ziga tortadi, chunki bu “kichik Chag‘oniyon”, degan ma‘noni anglatadi. Shaharning dastlab

²⁹ В.В. Бартольд (Туркистан, ч.П, стр. 74, ушбу нашр Т.И, стр. 123)

³⁰ Ushbu asar.

³¹ В.В. Бартольд. Чағониён тарихи. Чағониён ҳақида. Тошкент. 2002 й. 12 саҳифа.

G.A.Pugachenkova tavsiflagan rivojlanish jarayoniga hozir birmuncha aniqliklar kiritish mumkin. Kushonlar davrida Dunyotepa o‘rnida dastlabki qarorgoh yuzaga keladi. Ilk o‘rta asrda bu yerda Dunyotepaning butun hududini, shuningdek, shaharning o‘zining – shahristonning ko‘pchilik qismini egallagan yirik shahar mavjud bo‘lgan. Budrach shahristoni tomonlari jami uzunligi 3 kilometrga yaqin. Shunday qilib, Sioans-Szyanning tavsifi oldin taxmin qilingan eski Dalvarzintepaga emas, balki Chag‘oniyonning yangi markazi – Budrachga taalluqli bo‘lib chiqadi. X – XII asrlarda Chag‘oniyon shahri yanada rivojlanadi va kengayadi. Oqmozortepa obodonlashadi, shahriston to‘la qurilib bo‘linadi. Savdo-hunarmandchilik daxalaridan iborat shahar atrofi-rabot jadal rivojlanadi. Shahristondan 700 – 800 metrlar chamasi shimoli-sharqda katta qabriston yuzaga keladi, hozir ham bu joyni Mozor deyishadi. Shaharda turli xil kasb-korlar, me‘morchilik va qurilish ishlari, savdo va pul muomalasi keng ko‘lamda rivoj topgan, ba’zi yillar bu yerda mis va kumush tangalar ham zarb etilgan. Chag‘oniyon X asrda, Muxtojiyyilar sulolasi hukmronligi davrida Surxondaryoning ma‘muriy markaziga aylanadi. O‘sha davrda shahar maydoni Termiz va Shimoliy Toxaristondagi boshqa shaharlar maydonlaridan oshib, to‘rt kvadrat kilometrni tashkil etdi. Al-Istaxriy va al-Muqaddasiy yozishlariga ko‘ra, Chag‘oniyon (Chag‘oniyon) shahrida qal’a, katta chiroyli bozor, bozor o‘rtasida pishiq g‘ishtdan qurilgan muhtasham masjid bo‘lgan. Har bir hovliga oqar suv o‘tkazilgan, suvning mo‘l-ko‘lligi tufayli, shahar atrofi ekinzor bilan qoplangan edi, qishda bu yerlarda qush ovi o‘tkazilgan, o‘t-o‘lanlar shunchalik baland o‘sganki, otni ham ko‘mib ketgan. Shahar aholisi dinga ixlosmandliligi hamda mehmonnavozligi bilan ajralib turgan, ammo aholi orasida ulamolar kam, faqihlar esa umuman bo‘lmagan ekan.

Chag‘oniyon shahri yirik madaniy markaz ham bo‘lgan. Shu shaharda Muxtojiyyilar saroyida mashhur shoirlar Daqiqiy va Farruxiy o‘z ijodiy faoliyatlarini boshlaganlar. Arab va Fors yozma manbalarida Surxondaryo viloyati hududida, asosan Chag‘oniyonda yana bir qancha aholi maskanlari eslatib o‘tilgan. Arxeologik tadqiqotlar natijasida ulardan ba’zilari hozirgi vaqtda aniqlangan³².

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 4 oktyabrdagi “*Moddiy madaniy merosning ko‘chmas mulk obyektlari milliy ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida*”gi 846-sonli qarori bilan Surxondaryo viloyatida jami **561 ta** moddiy madaniy meros obyektlari davlat muhofazasiga olingan bo‘lib³³,

1. **444 ta** arxeologiya yodgorliklari,
2. **36 ta** arxitektura yodgorligi,
3. **39 ta** monumental san’at yodgorliklari,
4. **42 ta** diqqatga sazovor joylar hisoblanadi.

Bugungi kunda Denov tumanida jami bo‘lib 92 ta moddiy madaniy meros obyekti bo‘lib, shundan:

- Arxeologik obyektlar soni-74 ta

³² Э.В.РТВЕЛАДЗЕ Чағониён тарихи. Сурхондарёнинг ўрта асрлардаги ёдгорликлари. Чағониён тарихининг асосий воқеалари. Тошкент. 2002 й. 62 саҳифа.

³³ <https://lex.uz/uz/docs/-4543266>

- Arxitektura obyektlari soni- 2 ta
- Diqqatga sazovor joylar- 8 ta
- Monumental san’at yodgorliklari- 8 ta ni tashkil etadi.

Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 10-martdagi 110-sonli qarori asosida *Denov tumanidagi “Denov qal’asi”*, Denov tumanida joylashgan XVI-asrga oid **“Denov qal’a”** yodgorligida qurilish ishlarini amalga oshirish uchun ruxsatnoma olinib, hozirgi kunda obyektga restavrator ustalar jalb qilinib, 2022-yil № Ter-5-sonli shartnomaga asosan qurilish ishlari olib borildi.

*Denov tumanidagi “Said Otaliq” arxitektura yodgorligi Respublika budjetidan 533 mln 500 ming so‘m mablag‘ ajratilib ta’mirlangan*³⁴.

2020-yil viloyatda ta’mirlangan obektlar:

2020-yilda Respublika budjetida Denov tumanida joylashgan Denov tumanidagi **“Said-Otaliq”** madrasasini ta’mirlash-tiklash ishlariga **1 mlrd.so‘m** ajratilib, *Ajratilgan mablag‘ to‘liq tamirlash-tiklash ishlariga sarflangan*³⁵.

“Said Otaliq” madrasasini ta’mirlash tiklash ishlari Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 12 apreldagi 169-sonli farmoyishiga asosan buyurtmachi O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat Vazirligi huzuridagi *“Yagona buyurtmachi xizmati”* injiniring korxonasi hamda pudratchi tashkilot *“Ijod ijod”* tomonidan 2021 yil 24 may kuni tuzilgan shartnoma asosida tamirlash-tiklash ishlari olib borildi. *Ajratilgan mablag‘ to‘liq ta’mirlash-tiklash ishlariga sarflangan*³⁶.

Tahlil va muhokama. Denov tumani moddiy madaniy meros obyektlarining tarkibi Chag‘oniyon tarixiy-madaniy makonining xronologik va tipologik jihatdan rang-barangligini ko‘rsatadi. Arxeologik obyektlarning asosiy qismini turli davrlarga mansub tepaliklar, qo‘rg‘onlar va qadimiy aholi manzilgohlari tashkil etishi hududda aholi joylashuvi va madaniy jarayonlar uzoq tarixiy davr davomida shakllanganini ko‘rsatadi.

Yodgorliklarning xronologik xilma-xilligi Chag‘oniyon tarixini faqat alohida bir siyosiy davr doirasida emas, balki hududning uzoq muddatli tarixiy taraqqiyoti sifatida tadqiq etish zarurligini ko‘rsatadi. Bunda yozma manbalar, arxeologik materiallar, tarixiy topografiya va mavjud davlat muhofaza ro‘yxatlarini o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish muhim metodologik ahamiyatga ega.

Chag‘oniyonning tarixiy markazi masalasida Budrach bilan bog‘liq ma’lumotlar alohida ilmiy ahamiyatga ega. Yozma manbalarda qayd etilgan shahar tavsiflari bilan arxeologik-topografik ma’lumotlarning o‘zaro mosligi tarixiy geografik rekonstruksiya uchun muhim dalil sifatida ko‘riladi. Biroq bunday xulosalarni yanada chuqurlashtirish uchun yangi arxeologik tadqiqotlar va manbashunoslik tahlillarini davom ettirish zarur.

Meros obyektlarini restavratsiya va konservatsiya qilish masalasida esa miqdoriy ko‘rsatkichning o‘zi yetarli emas. Har bir obyektning tarixiy qiymati, saqlanish holati, konstruktiv xususiyatlari va ilmiy o‘rganilganlik darajasini hisobga olgan holda individual

³⁴ Сурхондарё вилояти маданий мерос бошқармасининг 2017 йилдаги ҳисоботи.

³⁵ Сурхондарё вилояти маданий мерос бошқармасининг 2020 йилдаги ҳисоботи.

³⁶ Сурхондарё вилояти маданий мерос бошқармасининг 2021 йилдаги ҳисоботи.

muhofaza yondashuvini ishlab chiqish zarur. Said Otaliq madrasasi va Denov qal’asidagi ta’mirlash-tiklash ishlari ana shu amaliy yo‘nalishning mavjudligini ko‘rsatadi, biroq ularning ilmiy-restavratsion natijalarini chuqur baholash uchun qo‘shimcha texnik va loyiha hujjatlari talab etiladi.

Xulosa. Chag‘oniyon tarixiy-madaniy merosi Denov tumani hududidagi ko‘plab arxeologik, me‘moriy, monumental san’at va diqqatga sazovor obyektlar orqali moddiy jihatdan namoyon bo‘ladi. Yozma manbalar hamda arxeologik-topografik tadqiqotlar Chag‘oniyonning tarixiy geografiyasi va shahar taraqqiyotini o‘rganish uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

Denov tumanida qayd etilgan 92 ta moddiy madaniy meros obyekti hududning tarixiy-madaniy salohiyati kengligini ko‘rsatadi. Ularning xronologik jihatdan turli davrlarga mansubligi Chag‘oniyon vohasida tarixiy jarayonlarning uzluksizligi va murakkabligini o‘rganish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari Chag‘oniyon tarixini o‘rganishda yozma manbalar va arxeologik materiallarni kompleks tahlil qilish, yodgorliklarning ilmiy pasportlari va muhofaza holatini tizimli o‘rganish, shuningdek, restavratsiya va konservatsiya ishlarini ilmiy-metodik talablar asosida olib borish zarurligini ko‘rsatadi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda Denov tumanidagi yodgorliklarning arxeologik xaritasini takomillashtirish, obyektlarning hozirgi saqlanish holatini monitoring qilish, tarixiy topografiya bilan arxeologik ma’lumotlarni qiyoslash hamda restavratsiya qilingan obyektlarning ilmiy va amaliy natijalarini alohida tadqiq etish Chag‘oniyon tarixiy-madaniy merosini chuqurroq o‘rganishga xizmat qiladi.

Ilova. Denov tumanidagi moddiy madaniy meros obyektlari ro‘yxati

Arxeologiya yodgorliklari

№	Obyekt nomi	Davri	Joylashuvi
1	Aynalmatepa (Alptepa)	IX–VII asrlar	Muqimiy MFY
2	Budrach (Jumatepa)	V–XVI asrlar	Lag‘monota MFY
3	Dunyotepa	O‘rta asrlar	Dunyotepa MFY
4	Jartepa qo‘rg‘oni (Pastqiziljar)	XIV asr	Namuna MFY
5	Jartoqtepa (Qamishtepa)	VIII–XVIII asrlar	Yangikuch MFY
6	Zahartepa	V–VII asrlar	Zahartepa MFY
7	Kattatepa	V–VII asrlar	Namuna MFY
8	Kattatepa (Quloqtepa)	V–VIII asrlar	Paxtakurash MFY
9	Kultepa	V–VII asrlar	Yangikuch MFY
10	Qozoqtepa (Ilontepa)	X–XII asrlar	Xo‘jahalqi MFY
11	Qorovultepa (Markaztepa)	I–XIII asrlar	Qoraxon MFY
12	Quloqlitepa (Teshikulchatepa)	V–VIII asrlar	Chuqurqishloq MFY
13	Qo‘rg‘on (Qo‘rg‘oncha)	XVII–XIX asrlar	Cho‘ntosh MFY
14	Nomozgohtepa-2	V–VIII asr	Nomozgoh MFY
15	Olovuddintepa-1	VI–VIII asrlar	Qoraxon MFY
16	Olovuddintepa-2	XI–XIII asrlar	Qoraxon MFY
17	Qorabog‘tepa-1	V–VII asrlar	Qorabog‘tepa MFY
18	Qorabog‘tepa-2	V–VII asrlar	Qorabog‘tepa MFY

19	Nomsiztepa-2 (Jo‘ratepa)	V–VIII asrlar	Oqqo‘rg‘on MFY
20	Oqqo‘rg‘ontepa	V–VII asrlar	Oqqo‘rg‘on MFY
21	Surnaytepa	X–XII asrlar	Surnaytepa MFY
22	Teshiktepa	V–VIII asrlar	Qo‘zichoqli MFY
23	Xasan tepa (Orolbobote pa)	V–VIII asrlar	Xo‘jaxalqi MFY
24	Xolchayontepa	Mil. avv. IV asr	Qorabog‘tepa MFY
25	Hosilottepa qo‘rg‘oni (Mozortepa)	VI–VIII asrlar	Yangiobod MFY
26	Chimqo‘rg‘ontepa (Chiltepa)	V–VIII asrlar	Dunyotepa MFY
27	Chorgungaktepa	VII–VIII asrlar	Chorgul MFY
28	Yurchi qo‘rg‘oni	X–XIX asrlar	Do‘stlik MFY
29	Chingil buva (G‘oyibota tepa)	V–XII asrlar	Olovuddin MFY
30	Kallaminora	I–V asrlar	Bahoriston MFY
31	Nomsiztepa-8 (Maslaxatepa)	V–VII asrlar	Chim MFY
32	Xo‘jaakbar (Shayitepa)	I–V asrlar	Shamoli MFY
33	Chorxona tepa	I–VII asrlar	Buyuk kelajak MFY
34	Elomontepa	I–V asrlar	Qo‘zichog‘li MFY
35	Saksonkapa tepaligi	V–VII asrlar	Paxtakurash MFY
36	Po‘latepa	V–VIII asrlar	Qiziljar MFY
37	Kuloltepa (Quloqtepa)	VI–VIII asrlar	Paxtakurash MFY
38	Xolchayontepa-1	I–III asrlar	Obodturmush MFY
39	Xolchayontepa-2	I–III asrlar	Obodturmush MFY
40	Xolchayon qal’a devori	I–III asrlar	Qorabog‘tepa MFY
41	Sichqontepa	VII asr	Obodturmush MFY
42	Mingshayittep	X asr	Jamatak MFY
43	Poyontepa	IX asr	Jamatak MFY
44	Choshtepa	VI–X asrlar	Minora MFY
45	Shayittep	IX–XI asrlar	Muqimiy MFY
46	Shamoltepa-1	XV–XVI asrlar	Shamoli MFY
47	Shamoltepa-2	XV–XVI asrlar	Shamoli MFY
48	O‘rmontepa-1	VII asr	Surxon-Diyor MFY
49	Pistamozortepa	XVI asr	Qizilgul MFY
50	Nog‘oratepa	VIII–IX asrlar	Dahana MFY
51	Zindontepa-1	XII asr	Ozod MFY
52	Jo‘gisoytepa-2	IV–VII asrlar	O‘rtaqishloq MFY
53	Qalamsaidtepa	XII–XIV asrlar	Vodiy MFY
54	Polvontepa-1	XV asr	Olovuddin MFY
55	Changalmozortepa	XVI–XVII asrlar	Olovuddin MFY
56	Chinortepa	IX–XII asrlar	Ozod MFY
57	Sho‘rtepa-1	XIV–XVI asrlar	Namuna MFY
58	Sho‘rtepa-2	XIV–XVI asrlar	Namuna MFY
59	Shayittep	IX–XI asrlar	Namuna MFY
60	Chalatepa	V–VII asrlar	Olovuddin MFY
61	Tamantepa	XII–XIV asrlar	Minora MFY
62	Bokaltepa	XV–XVII asrlar	Namuna MFY
63	Jo‘gisoytepa-1	I–IV asrlar	O‘rtaqishloq MFY
64	Zindontepa-2	XII asr	Ozod MFY

65	Polvontepa-2	XV asr	Olovuddin MFY
66	Yumaloqtepa-1	V–VII asrlar	Paxtakurash MFY
67	Yumaloqtepa-2	V–VII asrlar	Paxtakurash MFY
68	Lag‘monotatpepa	XII asr	Lag‘monota MFY
69	Ilonsoytepa	V–VII asrlar	Buyuk ipak yo‘li MFY
70	Oqjartepa-1	V–VII asrlar	Cho‘ntosh MFY
71	Oqjartepa-2	V–VII asrlar	Cho‘ntosh MFY
72	Dunyotepa-1	XV–XVII asrlar	Qorako‘z MFY
73	Dunyotepa-2	XV–XVII asrlar	Qorako‘z MFY
74	Jo‘ratepa	XV–XVII asrlar	Oqqo‘rg‘on MFY

ARXITEKTURA YODGORLIKLARI

№	Obyekt nomi	Davri	Joylashuvi
75	Said Otaliq madrasasi	XVI asr	Mustaqillik ko‘chasi
76	Denov qal‘asi	XVI asr	Chog‘oniyon ko‘chasi

MONUMENTAL SAN‘AT YODGORLIKLARI

№	Obyekt nomi	Davri	Joylashuvi
77	Ona Denov haykali	1977-yil	Tuman markazi
78	Ikkinchi jahon urushi qatnashchisi haykali	1990-yil	Tuman markazi
79	Ona va jangchi haykali	1974-yil	Tuman markazi
80	Sobir Rahimov haykali	1972-yil	Tuman markazi
81	Amir Temur haykali	1996-yil	Tuman markazi
82	Motamsaro ona haykali	1985-yil	Tuman markazi
83	Amir Temur haykali	1996-yil	Tuman markazi
84	Motamsaro ona haykali	1999-yil	Tuman markazi

DIQQATGA SAZOVOR JOYLAR

№	Obyekt nomi	Davri	Joylashuvi
85	Xo‘ja Attor Valiy / Olovuddin qadamjosi	XIV asr	Olovuddin MFY
86	Lag‘monotatpepa ziyoratgohi	XVI asr	Fayzli MFY
87	Qoraxonbobo ziyoratgohi	XVI asr	Namuna MFY
88	Sulton Sanjar Moziy maqbarasi	XVI asr	Ostona MFY
89	Xo‘ja Alouddin Attor Valiy ziyoratgohi	XIV asr	Namozgoh MFY, Sarmazorota qabristoni
90	Haydarqul Hoji bobo ziyoratgohi	XIX asr	Namozgoh MFY, Sarmazorota qabristoni
91	Jangalmazortepa, Ruhshonbobo ziyoratgohi	XVIII asr	Bog‘ariston MFY
92	Sumbulaizor	Mil. avv. IV–III ming yilliklar	Sumbulaizor MFY

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bartold V.V. Turkiston. II qism. — Toshkent.
2. Bartold V.V. Chag‘oniyon tarixi. Chag‘oniyon haqida. — Toshkent, 2002.
3. Rtveladze E.V. Chag‘oniyon tarixi. Surxondaryoning o‘rta asrlardagi yodgorliklari. Chag‘oniyon tarixining asosiy voqealari. — Toshkent, 2002. — 62-b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 4-oktabrdagi 846-son “Moddiy madaniy merosning ko‘chmas mulk obyektlari milliy ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori. — Lex.uz.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 10-martdagi 110-son qarori.
6. Surxondaryo viloyati madaniy meros boshqarmasining 2017-yildagi hisoboti.
7. Surxondaryo viloyati madaniy meros boshqarmasining 2020-yildagi hisoboti.
8. Surxondaryo viloyati madaniy meros boshqarmasining 2021-yildagi hisoboti.